

NASCHRIFT

door R. de Koning

Veenstra's kritiek richt zich in het bijzonder op de laatste zin van mijn artikel waarin ik belangstelling toon voor (niet „oproep tot”) ontwikkelingen in de theorie die aan bepaalde „afwijkingen” bij toepassing van de vervangingswaarde in de praktijk een theoretische grondslag kunnen geven. Uit deze uitspraak volgt echter geenszins dat ik deze ontwikkelingen ook verwacht of wenselijk zou vinden. Veenstra had zich daarom de moeite, om te weerleggen hetgeen ik niet gezegd heb, kunnen besparen.

De kritiek die mijn „belangstelling” inhoudt is hem evenwel ontgaan. Deze is dat degenen die vooropstellen dat de jaarrekening de toets van de theorie op het gebied van waarde- en winstbepaling moet kunnen doorstaan, zich wel eens wat meer mogen bezinnen op de afwijkingen van de theorie die men zich in de praktijk veroorlooft. Ik doel hier meer in het bijzonder op het door Veenstra terecht niet eenvoudig genoemde probleem van de inhaalafschrijvingen en van het onderscheid tussen normale en speculatieve voorraden. Men constateert dat deze problemen in de praktijk worden geëcarteerd door eenvoudigweg geen inhaalafschrijvingen toe te passen en herwaarderingen van de gehele voorraad buiten het resultaat te houden. Dit kan gerechtvaardigd zijn bij het bestaan van een hoge diversiteitsfactor wat betreft de vervanging van duurzame produktiemiddelen en het bewegen van de voorraden binnen de als normaal aan te merken bandbreedte. Inhaalafschrijvingen, noch speculatiere-sultaten zijn dan „material”. Dit is evenwel niet altijd zo. Vandaar mijn belangstelling.

Bovenbedoelde bezinning geldt onder meer de door Philips toegepaste versie van het vervangingswaardestelsel. Ik noem Philips omdat de jaarrekening van deze onderneming veelvuldig wordt genoemd als voorbeeld van toepassing van de theorie van de vervangingswaarde in de praktijk. Philips brengt echter de gehele waardestijging van zijn voorraden ten gunste van de herwaarderingsrekening. Misschien zijn de voorraden bij Philips altijd als „normaal” te beschouwen. Men beroept zich hier echter niet op. Een ander punt is de behandeling van de belastinglatenties in de jaarrekening van Philips, een behandeling die met ingang van 1 januari 1972 een belangrijke wijziging heeft ondergaan. Deze wijziging heeft aanleiding gegeven tot de gevolgtrekking dat Philips het vervangingswaardestelsel maar voor de helft toepast.¹⁾

Over het onderwerp „belastinglatenties” heeft Veenstra zelf gepubliceerd. Uit zijn bijdrage aan de afscheidsbundel voor Van Rietschoten citeer ik de volgende conclusie: „de enige oplossing die bij de opstelling van een jaarrekening op basis van de vervangingswaardetheorie consequent kan worden verdedigd . . . is (die), waarbij de vermogensmutatie in zijn geheel aan het herwaarderings-

¹⁾ J. Vos, „Vervangingswaarde blijft, doch toepassing verandert” (Philips administration review, dec. 1972)
Drs. R. Burgert, „Vervangingswaarde blijft, doch toepassing verandert” (MAB nov. 1973, blz. 460 e.v.)

fonds wordt toegevoegd en tevens direct een voorziening voor de extra belasting wordt gevormd ten laste van het resultaat over de periode waarin de herwaardering plaatsvindt²⁾) (cursivering van Veenstra). De Philips-methode week en wijkt van deze conclusie af. Wat ik nu gaarne van Veenstra zou willen vernemen is of hij meent dat Philips desondanks toch in zijn jaarrekening de theorie van de vervangingswaarde toepast. Het antwoord op deze vraag is van belang omdat door het NIVRA is gesteld dat gemeten naar de omvang van het kapitaal tussen 70 en 80% van de Nederlandse ondernemingen een vorm van current cost accounting toepast³⁾) (op de betekenis van de terminologie in dezen kom ik nog terug). De bijdrage van Philips tot dit percentage is namelijk niet te verwaarlozen.

Terugkerend naar de inhaalafschrijvingen en het onderscheid tussen normale en speculatieve voorraden constateren wij dat beide belangrijke elementen in de theorie van de vervangingswaarde vormen. (Men kan ze onder één noemer brengen door de voorraad werkeenheden in een duurzaam produktiemiddel bij aanschaffing als „normaal” te beschouwen.) Ook ten aanzien van deze elementen zal men zich er over moeten uitspreken of degenen die zich de hiervoor bedoelde afwijkingen veroorloven nog wel het vervangingswaardestelsel toepassen. In mijn artikel constateerde ik dat Groeneveld vindt, dat bij toepassing van de ideeën van Van der Schroeff wat betreft de berekening van een financieringsresultaat, de vervangingswaardetheorie zou zijn losgelaten.⁴⁾ Dit bracht mij tot de slotzinnen van mijn artikel, waarin ik enkele andere punten noemde waarop de praktijk de theorie heeft losgelaten. Met de inhoud van mijn artikel hadden deze slotopmerkingen niet veel meer te maken. Door de kritiek van Veenstra krijgen zij nu meer gewicht dan was bedoeld.

Met de vraag of de jaarrekening de toets van een waardetheoretische kritiek kan doorstaan heb ik minder moeite. Naar mijn mening dient de jaarrekening in de eerste plaats te voorzien in de informatiebehoefte van de verschillende categorieën van gebruikers. Ook bij dit uitgangspunt zijn de verworvenheden van de waardetheorie van belang, maar niet exclusief. Naast waardering en resultaatbepaling op basis van actuele waarden - zelfs in plaats daarvan - kan voor bepaalde categorieën gebruikers informatie op basis van uitgaafprijzen van betekenis zijn. Deze „users' approach” vinden wij bijvoorbeeld in rapporten van de Amerikaanse en Britse accountantsorganisaties⁵⁾ en - zij het minder expliciet - in de Beschouwingen van het Tripartiete Overleg.⁶⁾ Ik claim daarom de legitimiteit van deze benadering. Tegen deze achtergrond acht ik het van secundair belang op welk bedrag in de winst- en verliesrekening men nu precies het etiket „winst” plakt (over de vraag wat winst is, bestaat trouwens in de waardetheorie geen eenstemmigheid) en kan Veenstra wellicht ook begrip opbrengen voor mijn uitspraak dat ik het al dan niet hierin begrepen zijn van

²⁾ Drs. R. H. Veenstra, „Belastinglatenties bij herwaardering van duurzame produktiemiddelen”, in Audite Auditores, afscheidsbundel voor prof. A. M. van Rietschoten, Amsterdam/Antwerpen 1973

³⁾ „Inflation Accounting”, Report of the Inflation Accounting Committee, Londen 1975, paragraaf 765

⁴⁾ Drs. G. L. Groeneveld, Boekbespreking: H. J. van der Schroeff, „Bedrijfs-economische grondslagen voor de winstbepaling” (MAB maart 1977, blz. 161/2)

⁵⁾ Accounting Objectives Study Group van het American Institute of Certified Public Accountants: „Objectives of Financial Statements” (okt. 1973), meer bekend als het Trueblood-report.

Accounting Standards Steering Committee: „The Corporate Report” (Londen, juli 1975)

⁶⁾ Beschouwingen naar aanleiding van de Wet op de jaarrekening van ondernemingen (Deventer)

het financieringsresultaat niet zo belangrijk acht. Een *praktische* overweging bij de beantwoording van de vraag of men zich hiervan eventueel eerst „onder de streep” rekenschap zal geven, lijkt mij de mate waarin de uitkomst hard kan worden gemaakt.

Men kan mij tegenwerpen dat ik de gebruikersbenadering niet expliciet in mijn artikel heb vermeld. De benadering van waaruit Veenstra kritiek levert echter evenmin. De omvang van een tijdschriftartikel legt nu eenmaal beperkingen op. Stuitend op uitspraken die niet in overeenstemming zijn met zijn uiteraard evenzeer legitieme benadering vanuit de waardetheorie had hij zich wellicht kunnen afvragen of deze bij een andere benadering beter zouden passen.

Hoewel uit waardetheoretisch standpunt tegen ED 24 veel in te brengen is, acht ik deze vanuit mijn uitgangspunt een belangrijke bijdrage tot het operationeel maken van toepassing van actuele waarden in de jaarrekening. Dit geldt ook voor de Philips-versie van het vervangingswaardestelsel, n’importe wat men vanuit waardetheoretisch gezichtspunt over bijvoorbeeld de verwerking van de belastinglatenties (vóór en na de wijziging hierin) zou willen opmerken. Ik veronderstel dat niet velen zullen ontkennen dat Philips zijn waarderingen voor de balans en de resultaatbepaling baseert op actuele waarden. Men zal dan echter wel de pretentie dat een en ander op een waardetheorie berust moeten laten varen. Zo niet, dan zal men met aanvullingen op de theorie moeten komen, waarnaar ik met belangstelling blijf uitkijken.

Ik heb echter de indruk dat verschillende vervangingswaarde-apostelen (deze benaming is stellig niet denigrerend bedoeld) ook niet meer zo vast in de leer zijn. Hiervan getuigt mijns inziens mede de ontwikkeling in de terminologie (actuele waarde, current costs, *informatie* op basis van actuele waarde respectievelijk historische kostprijs). In het bovenstaande heb ik mij daarom, het risico van verwarring op de koop toe nemend, ook enige vrijheid in de terminologie veroorloofd. Vanuit mijn uitgangspunt kan ik mij over de minder strakke „theoretische” eisen slechts verheugen.

Nog enkele opmerkingen

De vaststelling van een normatieve verhouding eigen/vreemd vermogen heeft n.m.m. een soortgelijk karakter als die van de normale voorraad. Een praktisch verschil is dat deze vaststelling wat betreft de financieringsverhoudingen nog moeilijker schijnt. Niet altijd zal zij operationeel kunnen worden gemaakt. Dit kan onder dynamische omstandigheden echter ook voor de normale voorraad gelden. Het begrip „normatief” houdt voorts in dat elke afwijking herstel vraagt, dus ook een die tot een relatieve „versterking” van het eigen vermogen leidt.

De bronnen van de bezwaren tegen het in aanmerking nemen van een financieringsresultaat heb ik niet genoemd. Dit is juist. Ook nu beroep ik mij op de beperkingen die een tijdschriftartikel oplegt. Ook heb ik niet toegelicht waarom wat het eerste punt betreft sprake is van een „bezwaar”. Nemen wij aan dat het nastreven van een optimum in de financieringsverhoudingen aanbeveling verdient en het voorts aangenaam is winst te maken, dan lijkt een aanbeveling die bij ongenueanceerde toepassing afwijkingen van het optimum

met extra winst kan belonen inderdaad bezwaarlijk. Dit leek mij nogal voor de hand te liggen. De bezwaren van de partiële beschouwingwijze (tweede bezwaar) zijn Veenstra kennelijk bekend. Wat betreft het moment van realisatie van een financieringsresultaat (derde bezwaar) worden wij geconfronteerd met andere criteria dan wij met betrekking tot andere resultaten ontmoeten, bijvoorbeeld het moment van levering (transactieresultaten) of dat van constatering.

Veenstra's opmerkingen hebben mij genoopt de grenzen die ik mij aanvankelijk wat betreft de bespreking van ED 24 had gesteld te overschrijden. Ik hoop echter met het voorgaande een en ander te hebben opgehelderd.